

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น

Synthesis of Research on Supply Chain and Value Chain in Local Community

นุชจรี ภักดีจอหอ* และ สุจิตรา จำปาศรี

Nutcharee Pakdeechoho* and Sujitra Jumpasri

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 340 ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา ประเทศไทย 30000

Faculty of Management Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, 340 Suranarai Road, Nai Mueang, Mueang,
Nakhon Ratchasima, Thailand, 30000

*Corresponding author E-mail: nutcharee.p@nrru.ac.th

บทคัดย่อ

การสังเคราะห์งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบสถานะและนำเสนอตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่นจากบทความในฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพสังเคราะห์ 4 ประเด็น คือ ขอบเขตของโซ่อุปทาน ประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชน แนวคิดทฤษฎี และวิธีการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น 155 บทความ เผยแพร่ระหว่างปี 2551 – 2565 ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (ร้อยละ 33.6) ศึกษาในขอบเขตต้นน้ำของโซ่อุปทาน (ร้อยละ 34.9) ประเภทกิจกรรมการเกษตร (ร้อยละ 49.7) มีการประยุกต์ใช้ 2 แนวคิดทฤษฎีหลัก คือ เครือข่ายโซ่อุปทาน (ร้อยละ 47.1) และการจัดการผลิต โซ่อุปทาน และผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 27.7) ข้อค้นพบนำไปสู่ตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น 2 ส่วนประกอบ คือ ศึกษาบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน และการวิเคราะห์ประเด็นทางธุรกิจชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนาโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่นต่อไป

คำสำคัญ: โซ่อุปทาน, โซ่คุณค่า, ชุมชนท้องถิ่น, ธุรกิจชุมชน, การสังเคราะห์งานวิจัย

ได้รับเมื่อ 10 พฤษภาคม 2566; แก้ไขเมื่อ 21 สิงหาคม 2566; ตอรับการตีพิมพ์เมื่อ 26 สิงหาคม 2566

Abstract

This synthesis research aims to inform the status and propose the research model relating to the supply chain and value chain in the local community context. The articles in the Thai-Journal Citation Index Center database were studied using a qualitative research methodology to synthesize four issues: the scope of the supply chain, the types of community business, the concept and theory, and the research method. The study found that 155 articles relating to supply chain and value chain in the local community context were published between 2008 – 2022. Most articles are qualitative research (33.6%) focused on the scope of the upstream supply chain (34.9%) and agricultural activities (49.7%). They primarily applied two concepts and theories: the supply chain network (47.1%) and the operation, supply chain and performance (27.7%). The finding leads to the proposed research model relating to the supply chain and value chain in the local community context consisting of two main issues: the context study of the supply chain network and the analysis of the business issues in a local community context. The model can help to further study for developing supply chain and value chain in the local community context.

Keywords: Supply chain, Value chain, Local community, Community business, Research synthesis

Received: July 10, 2023; Revised: August 21, 2023; Accepted: August 26, 2023

1. บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท การส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่สร้างรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดศักยภาพและความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชนท้องถิ่นในหมู่บ้าน ตำบล รวมถึงระดับพื้นที่อำเภอ จังหวัด หรือภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ผลผลิตหลักสำคัญในเศรษฐกิจฐานราก คือ ผลผลิตการเกษตร และผลิตภัณฑ์ OTOP โดยปี 2565 มีเกษตรกรขึ้นทะเบียน 9,202,664 ครัวเรือน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565) ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ด้านการผลิต สาขาเกษตรกรรม ป่าไม้ ประมงขยายตัวร้อยละ 2.5 เพิ่มขึ้นจากการขยายตัวร้อยละ 2.3 ในปี 2564

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) อัตราการเติบโตมูลค่าผลิตภัณฑ์ OTOP เพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากปี 2560 – 2564 ด้วยมูลค่าประมาณ 150 – 270 พันล้านบาท และชะลอตัวลงเล็กน้อยในปี 2565 ที่มูลค่าประมาณ 240 พันล้านบาท (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของภาครัฐขับเคลื่อนผ่านกลไกทางวิชาการ โดยการสนับสนุนทุนการวิจัย ดังเช่น สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) โดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาธุรกิจชุมชน (Local enterprise) เพื่อยกระดับโซ่คุณค่าใหม่ ในมิติการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นหนึ่งในจุดหมายของนโยบายและกลยุทธ์การขับเคลื่อนการบริหารและการจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (Area-based) ระดับจุลภาค (Micro level) (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.), 2565) ที่จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เครือข่ายโซ่คุณค่าอย่างชัดเจนเป็นข้อมูลฐาน (Baseline) เพื่อที่จะสามารถพัฒนาและยกระดับเพิ่มมูลค่าและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นเครือข่ายโซ่คุณค่าใหม่ (New network value chain) ที่แข่งขันได้ และเกิดโครงสร้างการกระจายรายได้สู่ชุมชนต้นน้ำอย่างเป็นธรรม (ระบบข้อมูลสารสนเทศวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2564)

ธุรกิจชุมชนเป็นหนึ่งในแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากทั้งการเกษตร และผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น OTOP แผนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศมุ่งเน้นยกระดับศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชน บนพื้นฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนตามบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดการส่งเสริมองค์ความรู้และทักษะการเป็นผู้ประกอบการ ให้สามารถนำองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาปรับใช้เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน โดยการพัฒนาระบบการผลิต การแปรรูปสินค้าให้มีเอกลักษณ์ ยกระดับผลิตภัณฑ์ เพิ่มช่องทางการตลาด และเชื่อมโยงการค้าด้วยเครือข่ายพันธมิตรและวิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นการยกระดับโซ่คุณค่าให้เป็นโซ่คุณค่าที่สามารถก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนได้อย่างเป็นธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ความท้าทายของโซ่คุณค่าธุรกิจชุมชน ทั้งสินค้าเกษตร ผลิตภัณฑ์ OTOP การท่องเที่ยวและบริการของชุมชนท้องถิ่นเผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เทคโนโลยี นวัตกรรม และพฤติกรรมความต้องการของผู้บริโภคทั่วโลก ตลอดจนกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโซ่คุณค่า ดังเช่น รูปแบบโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรดั้งเดิมที่เกษตรกรเพาะปลูกแบบตามธรรมชาติ ขายแบบส่งมอบสินค้าทันทีช่วงฤดูเก็บเกี่ยวโดยรับซื้อต่อกันเป็นทอด ฟังพาเงินทุนจากพ่อค้าผู้รวบรวม ไม่มีการประสานงานระหว่างสมาชิกในโซ่คุณค่า เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่รูปแบบการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างสมาชิกตลอดโซ่คุณค่าและภาคีเครือข่าย มีเกษตรกรพันธมิตร มีสินค้าเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานสินค้าและการตรวจสอบย้อนกลับ มีสินเชื่อ

จากสถาบันการเงินภาครัฐ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2553) เช่นเดียวกับ ผลิตภัณฑ์ OTOP จากปัญหาขาดเครือข่ายและการจัดการองค์กรภายในธุรกิจชุมชน ปัญหาการตลาดที่สินค้าและบรรจุภัณฑ์รูปแบบเดิมที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการ ช่องทางจัดจำหน่ายที่จำกัด การผลิตที่ขาดแคลนวัตถุดิบคุณภาพ ขาดเครื่องมือและเทคโนโลยีช่วยผลิต มาตรฐานสินค้าไม่คงที่ ปริมาณผลผลิตที่จำกัด ปัญหาการเงินจากต้นทุนสูง ขาดเงินทุนหมุนเวียนและระบบการจัดการบัญชี แนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหาเหล่านี้คือผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนควรหาพันธมิตรธุรกิจทั้งในด้านการผลิตและการจัดจำหน่าย (ธัญมัย เจียรกุลม, 2557)

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในธุรกิจชุมชนเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งเกษตรและสินค้า OTOP สะท้อนถึงความจำเป็นที่ต้องนำองค์ความรู้ด้านการผลิต เทคโนโลยี การตลาด การจัดการต่าง ๆ ฯลฯ บูรณาการกับแนวคิดโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในการวิจัยและพัฒนาเชื่อมโยงศักยภาพตลอดโซ่อุปทานให้เกิดการยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์และธุรกิจชุมชน โซ่คุณค่าใหม่ที่มียุทธศาสตร์แข่งขัน สร้างและกระจายรายได้ที่ยั่งยืน การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น ในมิติขอบเขตเนื้อหาโซ่อุปทานของธุรกิจหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน แนวคิดทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัยที่ศึกษาจะทำให้ทราบสถานะการวิจัย และชี้ให้เห็นถึงช่องว่างของโจทย์ปัญหาการวิจัยที่ผ่านมา รวมถึงข้อสรุปรวมเป็นต้นแบบการวิจัยและพัฒนาแบบบูรณาการศาสตร์ที่เป็นแนวทางการวิจัยที่ตรงเป้าหมายการพัฒนาเพื่อลดความซ้ำซ้อนงานวิจัย (สัญญา เคนาภูมิ, 2562) เกิดประโยชน์ทั้งวิชาการ การพัฒนาธุรกิจชุมชน และการพัฒนาเชิงนโยบายได้อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อให้ทราบสถานะงานวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น ในประเด็นขอบเขตของโซ่อุปทาน และประเภทกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่ศึกษา แนวคิดทฤษฎี และวิธีการวิจัย
- 2.2 เพื่อนำเสนอต้นแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น

3. ทบทวนวรรณกรรม

3.1 การสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัย (Research synthesis) หรือ การปริทัศน์แบบพรรณนา (Narrative review) เป็นการศึกษาตามระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้นหลายเรื่อง นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ หรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และนำเสนอข้อสรุปอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้คำตอบปัญหาวิจัยที่ต้องการเป็นข้อยุติ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542)

แนวทางการสังเคราะห์งานวิชาการมีหลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ เช่น การสังเคราะห์โดยนำแนวคิด ทฤษฎี และหลักการมาสรุปเป็นแนวคิด ทฤษฎีใหม่ การสังเคราะห์งานวิชาการตั้งแต่ 2 งานขึ้นไปในหัวข้อเดียวกันเพื่อหาข้อสรุปรวมจากงานวิชาการต่าง ๆ ในหัวข้อเรื่องที่ศึกษา การสังเคราะห์เพื่อมุ่งหาข้อสรุป

หรือข้อเสนอนะทั่วไป (Generalization) โดยใช้เหตุผลเชิงอุปมาน (Inductive Reasoning) หรือค้นหาความจริงของปรากฏการณ์ร่วม เกิดเป็นข้อสรุปร่วมหรือข้อสรุปทั่วไปหรือต้นแบบใหม่ไปทดลองหรือทดสอบเพื่อหาความจริงแท้ต่อไป (สัญญา เคนาภูมิ, 2562) โดยการสังเคราะห์ห่อถักเป็นข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อสร้างสรรค์การอธิบายแบบใหม่ แตกต่างจากการวิเคราะห์ห่อถักที่ศึกษาจากงานวิจัยเชิงปริมาณและใช้วิธีการทางสถิติหรือคณิตศาสตร์ในการวิเคราะห์ เพื่อแสดงค่าความสัมพันธ์หรือเปรียบเทียบค่าตัวแปรที่ศึกษา (นิตินันท์ สุขเจริญ และวิญญู อยู่โนส, 2557)

การสังเคราะห์งานวิจัยต้องดำเนินการตามระเบียบวิธีการอย่างเป็นระบบ โดยมีกระบวนการเป็นลำดับขั้นตอนการวิเคราะห์ สรุปได้ 7 ขั้นตอน (สัญญา เคนาภูมิ, 2562) คือ 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสังเคราะห์ 2) การวางกรอบแนวคิดการนำเสนอ 3) การสังเคราะห์ข้อมูล 4) การวางลำดับประเด็นการสังเคราะห์ 5) การอธิบายความ 6) การตีความ และ 7) การสรุปเป็นองค์รวมใหญ่เกิดเป็นข้อค้นพบใหม่

3.2 ชุมชนและธุรกิจ

คำว่า ชุมชน นิยามจากสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2566) คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก ส่วนคำว่า ธุรกิจ คือ การประกอบกิจการเพื่อมุ่งการค้าหากำไร อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน สำหรับ ธุรกิจชุมชน (Community Business) โดยนันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2551) ระบุว่า หมายถึง การรวมกลุ่มของชาวบ้านหรือเกษตรกรโดยอาศัยปัจจัยที่มีคนละเล็กคนละน้อยรวมกันประกอบอาชีพสร้างรายได้ร่วมกัน การร่วมกันคิดร่วมกันทำจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สามารถดำเนินกิจการได้ ลดข้อจำกัดจากการทำโดยลำพัง การดำเนินธุรกิจชุมชนช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในการบริหารจัดการของกลุ่ม และส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจฐานราก และความเข้มแข็งของชุมชน จากนิยามเห็นได้ว่า ชุมชนและธุรกิจเป็นลักษณะของกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพร่วมกันในอาณาเขตพื้นที่ใกล้กัน

การดำเนินธุรกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้ร่วมกัน จำแนกกิจกรรมเป็น 5 ประเภท คือ 1) กิจกรรมกองทุน โดยมีรูปแบบกองทุนชุมชนเป็นแหล่งกักเก็บในการผลิต เช่น กองทุนเงิน กองทุนข้าว กองทุนเมล็ดพันธุ์ 2) กิจกรรมการเกษตร รูปแบบเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรมุ่งเน้นการตลาดเพื่อขายผลผลิตสร้างรายได้ ตามวิถีชีวิตการดำรงชีพ เช่น การทำนาปลูกข้าว ประมง 3) กิจกรรมการแปรรูปทางการเกษตร ซึ่งต่อเนื่องจากกิจกรรมการเกษตรโดยนำผลผลิตมาแปรรูปเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ เช่น การทำขนม แปรรูปอาหาร และสมุนไพร 4) กิจกรรมหัตถกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์จักสาน ผ้าทอ ทักษะฝีมือที่สืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษสามารถเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเพิ่มรายได้ และ 5) กิจกรรมการให้บริการในรูปแบบท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม เป็นต้น (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2551) โดยกิจกรรมการแปรรูปทางการเกษตรและกิจกรรมหัตถกรรม มีความสอดคล้องบางส่วนกับการจัดกลุ่มผลิตภัณฑ์ OTOP เป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) อาหาร 2) เครื่องดื่ม 3) ผ้าและเครื่องแต่งกาย 4) ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก และ 5) สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร (สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน, ม.ป.ป.) ทั้งนี้ จะเห็นว่าประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชนครอบคลุมเศรษฐกิจฐานรากมากกว่ากลุ่มผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มุ่งเน้นสินค้าเป็นหลัก

ธุรกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จและเข้มแข็งมีความสำคัญต่อการพัฒนาระดับเศรษฐกิจฐานราก ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย 9 ปัจจัย คือ 1) ด้านการเงินหรือเงินทุน 2) ด้านการตลาด 3) ด้านการผลิต 4) ด้านการบริหารจัดการ 5) ด้านผู้นำ 6) ด้านแรงงาน 7) ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก 8) ด้านกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ และ 9) ด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งนี้ การพัฒนาธุรกิจชุมชนยังเกี่ยวข้องกับ 5 กระบวนการสำคัญ คือ 1) การเน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 2) กระบวนการสร้างทุนชุมชน 3) กระบวนการศึกษาวิจัย 4) กระบวนการผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา และ 5) กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน (จินตนา กาญจนวิสุทธิ, 2563) ปัจจัยและกระบวนการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของธุรกิจ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชนควรพิจารณาและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

รูปแบบธุรกิจชุมชนที่รู้จักอย่างกว้างขวาง คือ วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) โดยสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (ม.ป.ป.) ระบุความหมาย วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการในรูปแบบนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน นั่นคือ การประกอบกิจการเพื่อการจัดการทุนของชุมชน อันได้แก่ ทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นพี่เป็นน้องไว้วางใจกันอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ในประเทศไทย วิสาหกิจชุมชนสามารถจัดตั้งและดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

ธุรกิจชุมชนอาจเริ่มต้นจากรูปแบบธุรกิจที่ไม่เป็นทางการ จากคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพลักษณะเดียวกันในพื้นที่ใกล้เคียงกัน รวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ หากสามารถรวมกลุ่มได้เข้มแข็งเกิดการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ การวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจฐานรากเน้นการศึกษาในลักษณะการประกอบอาชีพเดียวกัน หรือผลิตภัณฑ์เดียวกันในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น เช่น เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในตำบล กลุ่มแม่บ้านทอผ้าในหมู่บ้าน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นธุรกิจชุมชน

3.3 โซ่อุปทานและโซ่คุณค่า

3.3.1 โซ่อุปทาน หรือทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ซัพพลายเชน (Supply chain) หมายถึง หน่วยธุรกิจที่ทำงานร่วมกันเพื่อเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้กับผู้เกี่ยวข้องและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ครอบคลุมกิจกรรมการไหลและเก็บรักษาสินค้าและสารสนเทศตั้งแต่ต้นทางวัตถุดิบไปจนถึงปลายทางผู้บริโภคหรือผู้ซื้อคนสุดท้าย (ไชยยศ ไชยมั่นคง และ มยุขพันธ์ ไชยมั่นคง, 2557) กิจกรรมในโซ่อุปทานมุ่งเน้นการเคลื่อนย้ายหรือเรียกว่าการไหล 3 ส่วน คือ สินค้า (Product flow) การเงิน (Financial flow) และสารสนเทศ (Information flow) ซึ่งเคลื่อนย้ายส่งต่อกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ที่เรียกว่า สมาชิกในโซ่อุปทาน ตั้งแต่ปัจจัยการผลิตต่อเนื่องจนถึงสินค้าถึงมือลูกค้า (Chopra, 2019)

สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน ประกอบด้วย ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต (Suppliers) ผู้ผลิต (Manufacturers) ผู้จัดจำหน่ายหรือผู้ค้าส่ง (Distributors or Wholesalers) ผู้ค้าปลีก (Retailers) และ

ลูกค้า (Customers) รวมถึง ผู้รับจัดให้บริการเกี่ยวกับโลจิสติกส์ลำดับที่ 3 (Third Party Logistics: 3PL) (Chopra, 2019) รูปแบบสมาชิกในโซ่อุปทาน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) โซ่อุปทานต้นน้ำ (Upstream supply chain) ธุรกิจเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตสินค้าหรือให้บริการซึ่งอยู่ในส่วนก่อนการผลิต 2) โซ่อุปทานปลายน้ำ (Downstream supply chain) ธุรกิจในส่วนสินค้าสำเร็จรูปที่จะถูกส่งไปสู่ลูกค้า (Bozarth and Handfield, 2016) และ 3) โซ่อุปทานกลางน้ำ (Midstream supply chain) หมายถึง ธุรกิจผู้ผลิตสินค้าหรือให้บริการ

แบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานในโซ่อุปทาน (Supply Chain Operations Reference Model: SCOR model) ได้อธิบายกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความต้องการของลูกค้า ที่มีกระบวนการจัดการ 6 กระบวนการหลัก คือ การวางแผน (Plan) การจัดหาวัตถุดิบ (Source) การผลิต (Make) การส่งมอบ (Deliver) การส่งคืน (Return) และการสนับสนุนดำเนินงาน (Enable) การดำเนินการทั้ง 6 กิจกรรม จะเกิดขึ้นภายในองค์กรของสมาชิก และประสานงานเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในลำดับก่อนหน้า และถัดไปเพื่อให้โซ่อุปทานเกิดประสิทธิภาพ (Supply Chain Council, 2012)

3.3.2 โซ่คุณค่า (Value chain) เป็นแนวคิดการจัดการธุรกิจนำเสนอโดย Porter (1985) หมายถึง กลุ่มกิจกรรมที่องค์กรจะส่งมอบสินค้าและบริการที่มีคุณค่าในตลาด โซ่คุณค่าเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจเพื่อนำไปสู่การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้แก่ธุรกิจ โดยอาศัยมุมมองระบบกระบวนการดำเนินงานภายในองค์กร ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการแปลงสภาพ และผลผลิต ตัวแบบโซ่คุณค่า กิจกรรมภายในองค์กรจำแนกเป็น 2 กิจกรรมหลัก 9 กิจกรรมย่อย โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.2.1 กิจกรรมหลัก (Primary Activities) มี 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่ โลจิสติกส์ขาเข้า (Inbound Logistics) การปฏิบัติการ (Operations) โลจิสติกส์ขาออก (Outbound Logistics) การตลาดและการขาย (Marketing and Sales) และการบริการลูกค้า (Customer Services)

3.1.2.2 กิจกรรมสนับสนุน (Support Activities) ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ได้แก่ การจัดซื้อจัดหา (Procurement) การจัดการเทคโนโลยี (Technology Management) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) และโครงสร้างพื้นฐานขององค์กร (Firm Infrastructure)

3.3.3 โลจิสติกส์ (Logistics) เป็นแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับโซ่อุปทาน และโซ่คุณค่า โลจิสติกส์ คือ หมายถึง กระบวนการวางแผน การดำเนินการ และการควบคุมการไหลของสินค้าและบริการ รวมถึงสารสนเทศที่เกี่ยวข้องจากจุดกำเนิดสินค้าไปสู่จุดของการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้ได้ สินค้าที่ถูกต้องในสถานที่และเวลาที่ถูกต้อง เพื่อก่อให้เกิดกำไรแก่ธุรกิจ (Kotler and Armstrong, 2017) ทั้งนี้ โลจิสติกส์เกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมในโซ่อุปทานที่มุ่งเน้นการเคลื่อนย้ายหรือการไหล และเป็นกิจกรรมย่อยของโซ่คุณค่า โดยโลจิสติกส์มี 13 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) การบริการลูกค้า 2) การพยากรณ์อุปสงค์ 3) การดำเนินการตามคำสั่งซื้อ 4) การจัดการสินค้าคงคลัง 5) การขนส่ง 6) การจัดการคลังสินค้า 7) โลจิสติกส์ย้อนกลับ 8) การจัดซื้อ 9) การจัดเตรียมอะไหล่และบริการหลังการขาย 10) การเลือกทำเลที่ตั้ง 11) การเคลื่อนย้าย 12) บรรจุภัณฑ์ และ 13) การสื่อสารด้านกิจกรรมโลจิสติกส์ การจัดการโลจิสติกส์มี

ความสำคัญเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพการดำเนินการที่บูรณาการกิจกรรมการจัดหาวัสดุทั้งหมด การเคลื่อนย้าย และการจัดเก็บ (Heizer, Render, and Munson, 2017)

3.4 การศึกษาด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น

โซ่อุปทานและโซ่คุณค่ามีนิยามและหลักการที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นส่วนสำคัญในการผลิตและส่งมอบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าตอบสนองความต้องการผู้บริโภคนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจ โซ่อุปทานและโซ่คุณค่าปรากฏเป็นกรอบแนวการวิจัยเพื่อศึกษา วิเคราะห์ และพัฒนาธุรกิจหรือผลิตภัณฑ์ในบริบทชุมชนดังนี้

ขอบเขตกิจกรรมธุรกิจหรือผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่หรือเฉพาะกลุ่ม เช่น โมเดลห่วงโซ่คุณค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่น สู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นบทความวิชาการที่เน้นกลุ่มผู้ประกอบการกิจกรรมท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต โดยพลทิยาพร มณีรัตน์ และเกตุศิริ เจริญวิศาล (2565) หรือการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าวิสาหกิจชุมชนทำขนมต้นแบบ (ทองม้วน-ทองพับ) จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นกรณีศึกษา กิจกรรมแปรรูปทางการเกษตรของเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยชมพู พงษ์ ศรีพงษ์ และคณะ (2564)

ขอบเขตโซ่อุปทาน เช่น การวิจัยสายโซ่อุปทานของผักหวานป่าในจังหวัดกาญจนบุรี โดยนันท์วัน หัตถมาศ และคณะ (2563) ที่ศึกษาตลอดโซ่อุปทานตั้งแต่เกษตรกรต้นน้ำ ส่งต่อกลางน้ำให้ผู้ผลิตแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ และการจัดจำหน่ายในส่วนปลายน้ำให้ผู้บริโภค หรือการวิจัยรูปแบบการพัฒนาความสามารถและความร่วมมือด้านซัพพลายเชนเพื่อสร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันของเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดในเขตพื้นที่จังหวัดเลย โดยราดา เนตรแสงสี (2565) ที่เน้นศึกษาเฉพาะส่วนเกษตรกรต้นน้ำ รวมถึงการส่งเสริมการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน: กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์โอท็อป จังหวัดสมุทรปราการ โดยปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ และจรีพร ศรีทอง (2560) ศึกษาเฉพาะส่วนกลางน้ำคือผู้ประกอบการ OTOP ในทุกประเภทผลิตภัณฑ์

การศึกษาด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น มีขอบเขตที่เน้นกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ในเชิงพื้นที่ หรือเฉพาะกลุ่มธุรกิจชุมชน ศึกษาภาพรวมตลอดโซ่อุปทาน หรือเน้นเฉพาะส่วนสมาชิกในโซ่อุปทาน โดยมีคำสำคัญ คือ โซ่อุปทาน โซ่คุณค่า โลจิสติกส์ และซัพพลายเชน ปรากฏในชื่อบทความ

4. วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษานี้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิจัยอย่างเป็นระบบ ดังนี้

4.1 ประชากรที่ศึกษา คณะผู้วิจัยมีขั้นตอนการคัดเลือกประชากรในศึกษาเป็นลำดับขั้น ดังนี้

1) สืบค้นบทความด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่า จากฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Center: TCI) บนเว็บไซต์ <https://tci-thailand.org/> สืบค้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2566 ด้วย 4 คำค้น คือ โซ่อุปทาน, ซัพพลายเชน, โซ่คุณค่า, และโลจิสติกส์ ในหมวดชื่อบทความ (Article title) และคำสำคัญ (Keyword) พบจำนวนทั้งสิ้น 897 บทความ เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2543 – 2565

2) ตรวจสอบและคัดบทความที่ซ้ำซ้อนออก เนื่องจากการใช้คำค้นเดียวกันในชื่อบทความและคำสำคัญทำให้มีบทความซ้ำซ้อนจำเป็นต้องคัดออกจำนวน 352 บทความ คงเหลือจำนวน 545 บทความ

3) คัดกรองขอบเขตบริบทชุมชนท้องถิ่น พิจารณาขอบเขตความ บทคัดย่อ และเนื้อหาบทความที่ ศึกษา 3 ขอบเขต คือ 1) บุคคลหรือครัวเรือน เช่น เกษตรกร ผู้ประกอบการชุมชน เป็นต้น 2) กลุ่ม เช่น กลุ่ม อาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม OTOP กองทุน วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น และ 3) พื้นที่ เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น บทความที่ศึกษาภาพรวมอุตสาหกรรม หรือธุรกิจที่มีการจดทะเบียนในรูปบริษัท ห้างหุ้นส่วน ได้ถูกคัดออก จำนวน 381 บทความ คงเหลือบทความตามขอบเขตบริบทชุมชนท้องถิ่นจำนวน 164 บทความ

4) ค้นหาและดาวน์โหลดบทความฉบับเต็มในรูปแบบไฟล์เอกสารออนไลน์ (pdf) พบจำนวน 155 บทความ (ร้อยละ 94.5) เผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 – 2565 ส่วน 9 บทความ (ร้อยละ 5.5) ไม่ปรากฏ บทความที่เผยแพร่ในรูปแบบไฟล์เอกสารออนไลน์ เนื่องจากวารสารปิดหรือเป็นฉบับพิมพ์เล่มไม่มีฉบับ ออนไลน์ เมื่อพิจารณาสัดส่วนร้อยละของบทความตามขอบเขตที่ศึกษาซึ่งเป็นส่วนน้อย คณะผู้วิจัยจึงคัดออก

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล เริ่มต้นโดยกำหนดรหัสบทความฉบับเต็ม 155 บทความ จากนั้น คณะผู้วิจัยจึงอ่านทำความเข้าใจเนื้อหาบทความ และบันทึกประเด็นย่อยที่พบจากแต่ละบทความในเครื่องมือ แบบบันทึกข้อมูลแบ่งเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ขอบเขตโซ่อุปทาน ประเด็นย่อยเริ่มต้นตามรูปแบบสมาชิก ในโซ่อุปทาน (Bozarth and Handfield, 2016) และมีการเพิ่มเติมประเด็นย่อยที่พบใหม่ 2) ประเภทกิจกรรม ของธุรกิจชุมชน ประเด็นย่อย 5 ประเภท (นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, 2551) 3) แนวคิดทฤษฎี และ 4) วิธีการวิจัย ไม่มีประเด็นย่อยกำหนดเริ่มต้น คณะผู้วิจัยทำการเพิ่มประเด็นย่อยจากที่พบในบทความ

4.3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ตามหลักเหตุผลเชิงอุปมาน (Inductive Reasoning) มี กระบวนการขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นการสังเกต (Observation) คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่สังเกตได้จากแบบบันทึกข้อมูลแต่ละ ประเด็นตรวจสอบและทบทวนผลร่วมกันอีกครั้ง

2) ขั้นการจัดรูปแบบหรือกลุ่ม (Pattern) โดยจัดหมวดหมู่ประเด็นย่อยซึ่งมีลักษณะสอดคล้อง ไกล่เคียงกันกำหนดเป็นตัวแปร เพื่อทำการนับความถี่ของตัวแปรตามวิธีการวิเคราะห์เชิงคุณลักษณะ โดยการ วิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) (จำเนียร จวงตระกูล และนวิสนันท์ วงศ์ ประสิทธิ์, 2562; Hsieh and Shannon, 2005)

3) การหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะแบบทั่วไป (Generalization) จากความถี่และแนวโน้มของ รูปแบบหรือตัวแปร นำมาสรุปเป็นตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนำเสนอด้วยค่าสถิติความถี่และร้อยละในรูปแบบตาราง รวมถึงแผนภาพประกอบการบรรยาย

5. ผลการวิจัย

การสังเคราะห์บทความด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น จำนวน 155 บทความที่ปรากฏใน TCI ทำให้ทราบสถานะขอบเขตของโซ่อุปทาน ประเภทกิจกรรมธุรกิจชุมชน วิธีการวิจัย และแนวคิดทฤษฎี ที่ นำไปสู่การสรุปตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

การเผยแพร่บทความ พบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 – 2565 โดยจำนวนบทความและร้อยละที่เผยแพร่ในแต่ละปี แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามปีที่เผยแพร่

บทความ	ปีที่เผยแพร่ (พ.ศ.)															รวม
	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565	
จำนวน	1	1	0	0	5	5	8	6	7	15	17	22	23	25	20	155
ร้อยละ	0.7	0.7	0.0	0.0	3.2	3.2	5.1	3.9	4.5	9.7	11.0	14.2	14.8	16.1	12.9	100

จากตารางที่ 1 บทความที่เริ่มเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา มีจำนวนน้อยกว่าปีละ 10 บทความ แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนบทความเผยแพร่มากกว่าปีละ 10 บทความ และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยปีที่มีบทความเผยแพร่สูงสุด คือ พ.ศ. 2564 จำนวน 25 บทความ คิดเป็นร้อยละ 16.1

ขอบเขตของโซ่อุปทานและประเภทกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่ศึกษา ผลการสังเคราะห์บทความจัดกลุ่มขอบเขตโซ่อุปทาน 5 กลุ่ม คือ ต้นน้ำ (Upstream) กลางน้ำ (Midstream) ปลายน้ำ (Downstream) ตลอดโซ่อุปทาน (Entire) และอุปสงค์-อุปทาน (Demand-Supply) สำหรับกิจกรรมธุรกิจชุมชนจำแนก 5 ประเภท คือ การเกษตร การแปรรูปเกษตร การท่องเที่ยว หัตถกรรม และกองทุน (นันทิยา หุตานูวัตร และณรงค์ หุตานูวัตร, 2551) ทั้งนี้ มีบทความบางส่วนศึกษาผลิตภัณฑ์ OTOP โดยไม่ระบุประเภท โดยจำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามขอบเขตโซ่อุปทานและประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชนที่ศึกษา แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามขอบเขตและประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชนที่ศึกษา

ขอบเขต กิจกรรม	Upstream	Midstream	Downstream	Entire	Demand - Supply	รวมบทความ (ร้อยละ)
เกษตร	46	1	1	28	1	77 (49.7)
แปรรูปเกษตร	8	19	1	14	1	43 (27.7)
ท่องเที่ยว	ไม่มีบทความ	5	9	5	ไม่มีบทความ	19 (12.3)
หัตถกรรม	ไม่มีบทความ	6	ไม่มีบทความ	1	1	8 (5.1)
กองทุน	ไม่มีบทความ	1	1	ไม่มีบทความ	ไม่มีบทความ	2 (1.3)
OTOP (ไม่ระบุสินค้า)	ไม่มีบทความ	6	ไม่มีบทความ	ไม่มีบทความ	ไม่มีบทความ	6 (3.9)
รวมบทความ (ร้อยละ)	54 (34.9)	38 (24.5)	12 (7.7)	48 (31.0)	3 (1.9)	155 (100)

จากตารางที่ 2 ส่วนใหญ่ศึกษาขอบเขตโซ่อุปทานต้นน้ำ และตลอดโซ่อุปทาน จำนวน 54 และ 48 บทความ คิดเป็นร้อยละ 34.9 และ 31.0 ตามลำดับ สำหรับกิจกรรมธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นประเภทการเกษตร และแปรรูปทางการเกษตร จำนวน 77 และ 43 บทความ คิดเป็นร้อยละ 49.7 และ 27.7

ตามลำดับ ทั้งนี้ ศึกษาขอบเขตโซ่อุปทานต้นน้ำในประเภทกิจกรรมเกษตรพบมากที่สุด จำนวน 46 บทความ และพบบางขอบเขตและประเภทกิจกรรมไม่มีบทความที่ศึกษา

วิธีการวิจัยที่ใช้ ผลการสังเคราะห์พบวิธีวิจัย คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) การวิจัยโดยใช้ตัวแบบคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) การวิจัยพัฒนาระบบ (System development) และบทความวิชาการ (Academic paper) เป็น การนำเสนอหลักการ วิเคราะห์และสรุปโดยผู้เขียนซึ่งไม่ได้ดำเนินการตามวิธีการวิจัย จำนวนบทความและร้อยละ จำแนกตามวิธีการวิจัย แสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามวิธีการวิจัย

บทความ	วิธีการวิจัย									รวม
	Qualitative Research	Quantitative Research	Mixed Method Research	PAR	Descriptive Research	Mathematical Model	Experimental Research	System development	Academic paper	
จำนวน	52	32	34	14	15	4	2	1	1	155
ร้อยละ	33.6	20.7	21.9	9.0	9.7	2.6	1.3	0.6	0.6	100

จากตารางที่ 3 บทความส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยผสมผสาน จำนวน 52 และ 34 บทความ คิดเป็นร้อยละ 33.6 และ 21.9 ตามลำดับ

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ ผลการสังเคราะห์ พบว่า แต่ละบทความมีการประยุกต์แนวคิดทฤษฎี จำนวน 1 ถึง 5 แนวคิดทฤษฎี จำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามจำนวนแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ แสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนบทความและร้อยละจำแนกตามจำนวนแนวคิดทฤษฎีที่ใช้

บทความ	จำนวนแนวคิดทฤษฎีที่ใช้					รวม
	1	2	3	4	5	
จำนวน	50	67	29	8	1	155
ร้อยละ	32.3	43.2	18.7	5.2	0.6	100

จากตารางที่ 4 บทความส่วนใหญ่ประยุกต์ใช้ 2 และ 1 แนวคิดทฤษฎี จำนวน 67 และ 50 บทความ คิดเป็นร้อยละ 43.2 และ 32.3 ตามลำดับ

ผลการสังเคราะห์จัดกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่ประยุกต์ใช้ในบทความ พบว่า มีจำนวน 19 กลุ่มแนวคิดทฤษฎี ได้แก่ 1) ผู้เกี่ยวข้องและสมาชิกเครือข่ายในโซ่อุปทาน (SC network, Stakeholder) 2) การจัดการผลการดำเนินงาน โซ่อุปทาน และผลการดำเนินงาน (Operation, SC, Performance) 3) แบบจำลองอ้างอิง

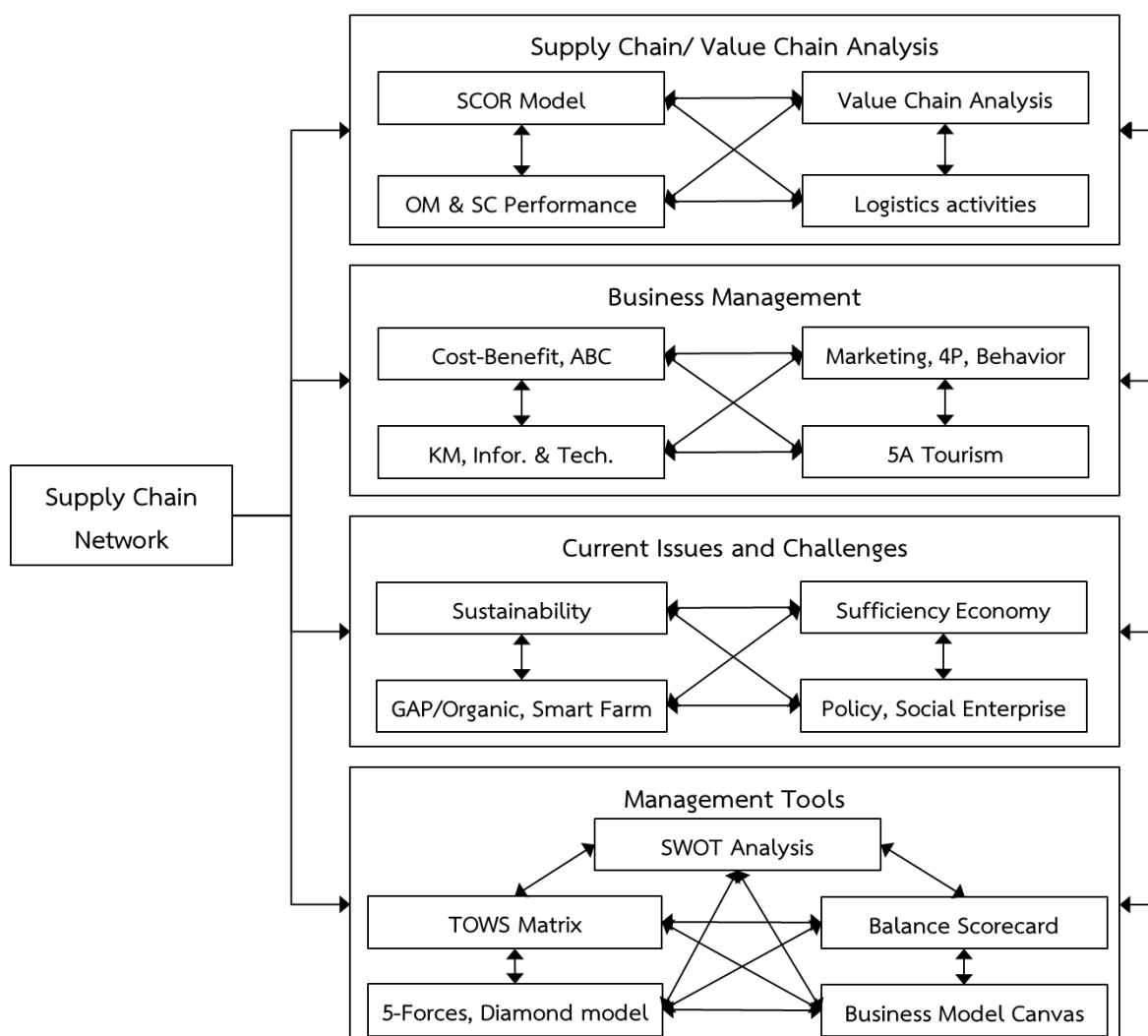
การดำเนินงานในโซ่อุปทาน (SCOR model) 4) โซ่คุณค่า (Value Chain) 5) การวิเคราะห์ต้นทุน ผลตอบแทน และต้นทุนฐานกิจกรรม (Cost-Benefit, Activity Based Costing: ABC) 6) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม SWOT Analysis 7) ส่วนประสมทางการตลาด แนวคิดการตลาด (4P, 7P, Marketing) 8) พฤติกรรมและความคิดเห็นผู้บริโภค (Consumer Behavior, Opinion) 9) กิจกรรมโลจิสติกส์ (Logistics activities) 10) เกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และเกษตรอัจฉริยะ (Good Agricultural Practices: GAP, Organic, Smart Farmer) 11) ความยั่งยืน ธุรกิจสีเขียว ธุรกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม (Sustainability, Green, Social, Social Enterprise) 12) เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) 13) การวิเคราะห์ TOWS Matrix 14) การจัดการความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ (Knowledge Management: KM, Information Technology: IT) 15) การวัดผลเชิงดุลยภาพ (Balanced Scorecard: BSC) 16) นโยบาย (Policy) 17) องค์ประกอบการท่องเที่ยว (5A Tourism) 18) แรงผลักดันทั้ง 5 และแบบจำลองเพชร (Five Forces Model, Diamond Model) และ 19) แผนธุรกิจบนผืนผ้า (Business Model Canvas: BMC) จำนวนบทความจัดเรียงจำแนกตามแนวคิดทฤษฎีที่ใช้และขอบเขตของโซ่อุปทาน แสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนบทความจำแนกตามแนวคิดทฤษฎีที่ใช้และขอบเขตของโซ่อุปทาน

แนวคิดทฤษฎี	จำนวน (ร้อยละ)	Up stream	Mid stream	Down stream	Entire	Demand - Supply
1. SC network, Stakeholder	73 (47.1)	23	9	6	30	5
2. Operation, SC, Performance	43 (27.7)	19	12	1	10	1
3. SCOR model	36 (23.2)	16	7	2	10	1
4. Value Chain	35 (22.6)	10	13	-	12	-
5. Cost-Benefit, ABC	26 (16.8)	11	4	1	9	1
6. SWOT	14 (9.0)	4	6	1	2	1
7. 4P, 7P, Marketing	11 (7.1)	2	1	4	1	3
8. Consumer Behavior, Opinion	10 (6.5)	-	-	5	4	1
9. Logistics activities	9 (5.8)	1	4	-	4	-
10. GAP, Organic, Smart Farmer	8 (5.2)	5	1	-	1	1
Green, Social, Social Enterprise	8 (5.2)	2	3	1	2	-
12. Sufficiency Economy	7 (4.5)	4	3	-	-	-
13. TOWS Matrix	6 (3.9)	1	3	-	2	-
KM, Information Technology	6 (3.9)	1	1	1	3	-
15. Balance Scorecard (BSC)	5 (3.2)	1	4	-	-	-
16. Policy	4 (2.6)	2	-	1	1	-
17. 5A Tourism	3 (1.9)	-	1	2	-	-
18. 5 Forces, Diamond model	2 (1.3)	-	-	-	2	-
Business Model Canvas (BMC)	2 (1.3)	-	-	-	1	1
รวม	308	102	72	25	94	15

จากตารางที่ 5 แนวคิดทฤษฎีที่พบสูงสุด คือ การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องและสมาชิกเครือข่ายโซ่อุปทาน และการจัดการผลการดำเนินงาน โซ่อุปทาน และผลการดำเนินงาน จำนวน 73 และ 43 บทความ คิดเป็น ร้อยละ 47.1 และ 27.7 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาจำนวนความถี่การประยุกต์ใช้ รวมถึงความหมายและลักษณะความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้ง 19 กลุ่มแนวคิดทฤษฎี เนื่องจากบทความส่วนใหญ่ร้อยละ 43.2 ประยุกต์ใช้ 2 แนวคิดทฤษฎี และการศึกษาผู้เกี่ยวข้องและสมาชิกเครือข่ายในโซ่อุปทาน พบมากถึงร้อยละ 47.1 ดังนั้น จึงสามารถจัดกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่ประยุกต์ใช้เป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1) ส่วนข้อมูลพื้นฐานการศึกษาบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน และ 2) ส่วนการวิเคราะห์ประเด็นทางธุรกิจในชุมชนท้องถิ่น โดยนำเสนอแผนภาพเชื่อมโยงการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีเป็น ตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น ดังแสดงในรูปที่ 1

ภาพ 1 ตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น

จากรูปที่ 1 ที่แสดง 2 ส่วนประกอบหลักของตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น รายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน โดยการวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องและสมาชิกเครือข่ายในโซ่อุปทาน บทบาทส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์แรกเพื่อศึกษาสภาพและสถานะปัจจุบันของโซ่อุปทานผลิตภัณฑ์ โดยการระบุผู้เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน สัดส่วนปริมาณและมูลค่าผลผลิต ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมถึงบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่เรียกว่า ภาคี เช่น หน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และธุรกิจชุมชน โดยมีรูปแบบการนำเสนอเป็นการบรรยายประกอบแผนภาพโซ่อุปทาน

2. การวิเคราะห์ประเด็นทางธุรกิจชุมชนท้องถิ่น เมื่อศึกษาบริบทโซ่อุปทานแล้ว บทบาทรวมถึงวัตถุประสงค์การศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องธุรกิจชุมชน จำแนกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์โซ่อุปทานและโซ่คุณค่า (Supply Chain/Value Chain Analysis) เป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่า ได้แก่

2.1.1 SCOR Model พบว่า บทบาทส่วนใหญ่ศึกษา 4 กระบวนการ คือ การวางแผน การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การส่งมอบ มีบางส่วนศึกษา 5 กระบวนการ โดยเพิ่มกระบวนการการส่งคืน และส่วนน้อยที่ศึกษา 6 กระบวนการ โดยเพิ่มกระบวนการสนับสนุนดำเนินงาน

2.1.2 การวิเคราะห์โซ่คุณค่า บทบาทมีการศึกษาวิเคราะห์ในรายประเด็นของโซ่คุณค่าตาม 5 กิจกรรมหลัก และ 4 กิจกรรมสนับสนุน

2.1.3 กิจกรรมโลจิสติกส์ บทบาทมีการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบด้านโลจิสติกส์ด้วย 13 กิจกรรม ร่วมกับการวิเคราะห์โซ่อุปทาน การวิเคราะห์โซ่คุณค่า หรือศึกษามุ่งเน้นที่กิจกรรมโลจิสติกส์ในการขนส่งเคลื่อนย้ายสินค้าเป็นหลัก

2.1.4 การจัดการดำเนินงานปฏิบัติการผลิตและผลการดำเนินงานในโซ่อุปทาน การศึกษาที่มุ่งเน้นแตกต่างจาก 3 ข้อข้างต้น เช่น การศึกษา 1) องค์ประกอบของระบบการผลิต คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิต และข้อมูลป้อนกลับ 2) แบบจำลองการพยากรณ์ การวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง 3) การจัดการความเสี่ยง การลดความสูญเสีย และ 4) ผลการดำเนินงาน เช่น การตอบสนอง และประสิทธิภาพ เป็นต้น

2.2 การจัดการธุรกิจ (Business Management) การนำแนวคิดทฤษฎีตามหน้าที่หลักทางธุรกิจมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพและองค์ประกอบดำเนินการของสมาชิกในโซ่อุปทาน ได้แก่

2.2.1 การบัญชีและการเงิน การศึกษามุ่งเน้นต้นทุน-ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นในโซ่อุปทาน หรือการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดต้นทุนฐานกิจกรรม (ABC)

2.2.2 การตลาด (Marketing) ถือเป็นส่วนสำคัญของอุปสงค์ หรือโซ่อุปทานปลายน้ำ แนวคิดทฤษฎีที่นิยมใช้ คือ ส่วนประสมทางการตลาด 4P และ 7P รวมถึงการศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภค

2.2.3 การจัดการความรู้ (KM) และเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) และ การศึกษาการจัดการความรู้ของกลุ่มเกษตรกร หรือธุรกิจชุมชนในการส่งเสริมการจัดการโซ่อุปทาน รวมถึงการจัดการสารสนเทศหรือฐานข้อมูลของสมาชิกในโซ่อุปทาน

2.2.4 องค์ประกอบการท่องเที่ยว งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวที่มีวิเคราะห์องค์ประกอบการท่องเที่ยวตามแนวคิด 5A เพื่อศึกษาโซ่อุปทานการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ในบริบทชุมชน

2.3 ประเด็นและความท้าทายในปัจจุบัน (Current Issues and Challenge) จากกระแสการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของโลก และบริบทชุมชนท้องถิ่นของไทย บทความจึงได้เชื่อมโยงประเด็นต่อไปนี้ในการศึกษาด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น

2.3.1 ความยั่งยืน (Sustainability) จากความตระหนักของการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศและการใช้ทรัพยากร ประเด็นความยั่งยืนโดยเฉพาะองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษ การผลิตสีเขียว และด้านสังคม สุขภาพ ความเท่าเทียม การลดความเหลื่อมล้ำ เป็นประเด็นที่ท้าทายในการจัดการตลอดโซ่อุปทาน

2.3.2 เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นหลักแนวทางการพัฒนาประเทศที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจในทุกระดับให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันด้วยความรู้และคุณธรรม เพื่อความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมทั้งภายในภายนอก

2.3.3 มาตรฐานสินค้าเกษตร บทความได้ศึกษามุ่งเน้นเกี่ยวกับ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีหรือเกษตรปลอดภัย (GAP) เกษตรอินทรีย์ และเกษตรอัจฉริยะ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของสินค้าเกษตรถือเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาโซ่อุปทานต้นน้ำในหลายผลิตภัณฑ์

2.3.4 ประเด็นอื่นๆ เช่น นโยบายการพัฒนา (Policy) และธุรกิจเพื่อสังคม เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงภาคเอกชนที่เป็นสมาชิกในโซ่อุปทานผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมและความรับผิดชอบต่อสังคม

2.4 เครื่องมือทางการจัดการ (Management Tools) การนำแนวคิดเครื่องมือทางการจัดการมาใช้วิเคราะห์ประเมินศักยภาพของปัจจัยภายในและภายนอก รวมถึงเครื่องมือที่นำไปสู่แนวทางกลยุทธ์ และแผนเพื่อพัฒนาการดำเนินงานของสมาชิกในโซ่อุปทาน ได้แก่

2.4.1 SWOT เครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนจากปัจจัยภายใน และโอกาสอุปสรรคจากปัจจัยภายนอก บทความส่วนใหญ่ใช้ SWOT Analysis ร่วมกับการวิเคราะห์โซ่อุปทานและโซ่คุณค่า การวิเคราะห์การจัดการธุรกิจ และการวิเคราะห์ประเด็นความท้าทาย

2.4.2 TOWS Matrix เป็นเครื่องมือที่นำผล SWOT Analysis มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นกลยุทธ์การดำเนินงานทางธุรกิจของสมาชิกในโซ่อุปทาน

2.4.3 5-Forces Model และ Dimond Model เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกสภาพแวดล้อมทางการแข่งขันของธุรกิจที่จะนำไปสู่การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขัน

2.4.4 Balance Scorecard เป็นแนวคิดการกำหนดกลยุทธ์และการประเมินผลการดำเนินงานของสมาชิกในโซ่อุปทาน ด้วย 4 มุมมอง คือ มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา

2.4.5 Business Model Canvas ตัวแบบแผนกลยุทธ์ธุรกิจ 9 องค์ประกอบที่สรุปอยู่ในหนึ่งหน้ากระดาษ เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่และได้รับความนิยม เนื่องจากเข้าใจง่ายและตรงประเด็น

ทั้งนี้ บทความส่วนใหญ่บูรณาการอย่างน้อย 2 แนวคิดทฤษฎี (รูปที่ 5) ซึ่งมีทั้งการบูรณาการประเด็นภายในกลุ่ม และประเด็นข้ามกลุ่ม ของโจทย์วิจัยจากบริบทของโซ่อุปทานผลิตภัณฑ์ หรือบริบทชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น กล่าวโดยสรุปภาพรวมได้ว่า บทความด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่นที่ผ่านมา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน และการวิเคราะห์ประเด็นทางธุรกิจชุมชนท้องถิ่น

6. สรุปและอภิปรายผล

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงสถานะงานวิจัยจำนวน 155 บทความ ส่วนใหญ่นักศึกษาขอบเขตโซ่อุปทานในส่วนต้นน้ำ และตลอดโซ่อุปทาน ประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชนเป็นกิจกรรมการเกษตร และการแปรรูปทางการเกษตร บทความส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยแบบผสมผสาน นอกจากนี้ การวิจัยส่วนใหญ่ประยุกต์ใช้ 2 แนวคิดทฤษฎี นำมาสู่ตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่น ที่มี 2 ส่วนประกอบ คือ 1) การศึกษาบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน เพื่ออธิบายสภาพปัจจุบันตามแนวคิดทฤษฎี และองค์ประกอบพื้นฐานเป็นแผนภาพเชื่อมโยงสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน และนำไปสู่การวิเคราะห์กิจกรรมและการดำเนินงานตามแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานในโซ่อุปทาน และตัวแบบโซ่คุณค่า และ 2) การวิเคราะห์ประเด็นสำคัญทางธุรกิจชุมชนท้องถิ่น ข้อค้นพบดังกล่าวมีประเด็นสำคัญ 3 ส่วน คือ 1) ขอบเขตโซ่อุปทานและประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชน 2) วิธีการวิจัย และ 3) ตัวแบบการวิจัยและแนวคิดทฤษฎี ที่นำไปสู่องค์ความรู้และแนวทางการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่นในอนาคต ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา โดยขอบเขตโซ่อุปทานและประเภทกิจกรรมของธุรกิจชุมชนที่ส่วนใหญ่ศึกษา คือ เกษตรกรต้นน้ำ และการแปรรูปทางการเกษตร เนื่องจากบริบทชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนเศรษฐกิจฐานรากที่ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP และธุรกิจชุมชน ที่ปรากฏตามแผนแม่บท 3 เกษตร และบท 16 เศรษฐกิจฐานราก ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ทำให้มีความต้องการพัฒนา มีงบประมาณจากภาครัฐที่สนับสนุนการวิจัยในขอบเขตบริบทดังกล่าว สอดคล้องการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย โดย Jakkrit and Dachanee (2018) ระบุว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ดำเนินการใน พ.ศ. 2558 ทิศทางการศึกษาและจำนวนงานวิจัยที่เพิ่มขึ้นในแต่ละช่วงเวลาสอดคล้องกับการเติบโตและจำนวนที่เพิ่มขึ้นของจำนวนชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่ได้รับการกระตุ้นส่งเสริมจากรัฐบาล

แนวทางการวิจัยในอนาคตควรพิจารณาขยายขอบเขตโซ่อุปทาน โดยอาจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์ - อุปทานในโซ่อุปทานผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องการศึกษาในต่างประเทศ โดย Anderson (2018) ระบุว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวระหว่างธุรกิจท่องเที่ยวและเกษตรกรท้องถิ่น จำเป็นต้องมีความร่วมมือประสานงานอย่างดีในเชิงปริมาณและคุณภาพของสินค้าชุมชนกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นการศึกษาที่เน้นความร่วมมือระหว่างสมาชิกในโซ่อุปทาน

ประเด็นที่ 2 การศึกษาด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่อาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยแบบผสมผสาน เนื่องจากการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษา และทำความเข้าใจบริบทของโซ่อุปทานแต่ละธุรกิจชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น หรือมีจำนวนสมาชิกในโซ่อุปทานในส่วนต้นน้ำและกลางน้ำที่ศึกษาไม่มากนัก วิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การระดมสมอง หรือการประชุมกลุ่มจึงมีความเหมาะสมในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาซึ่งมีจำนวนน้อย ในขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณเน้นการสำรวจข้อมูลจำนวนมากเพื่อนำมาวิเคราะห์ทางสถิตินิยมศึกษาใน ส่วนปลายน้ำ สอดคล้องกับการสังเคราะห์บทความวิจัยด้านภาษาจีนและการท่องเที่ยวในฐานข้อมูล ThaiJo โดย กัลยา สว่างคง และเพ็ญพิสุทธิ์ สีกาแก้ว (2565) ระบุว่า บทความวิจัยด้านภาษาจีนและการท่องเที่ยว 50 บทความ ระเบียบวิธีวิจัยที่พบมากที่สุด คือ การวิจัยแบบผสมผสานร้อยละ 58 รองลงมาคือการวิจัยเชิงคุณภาพร้อยละ 30 เนื่องจากส่วนใหญ่เน้นการวิจัยและพัฒนาด้านสื่อ คู่มือ และนวัตกรรมการท่องเที่ยว มากกว่าการสำรวจข้อมูลในเชิงปริมาณ

อย่างไรก็ตาม แนวทางการวิจัยในอนาคตควรประยุกต์ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นการผสมผสานกระบวนการวิจัยการปฏิบัติการและการมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้าร่วมการปฏิบัติการหรือกิจกรรมวิจัย เพื่อที่จะวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ เข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยสามารถผสมผสานเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จากเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ และเทคนิคในการทำแผน การวิเคราะห์และประเมิน (วรรณดี สุทธิวรกร, 2556) เพื่อให้เกิดผลดำเนินการวิจัยและพัฒนาธุรกิจชุมชนที่มาจากผู้เกี่ยวข้องในโซ่อุปทานได้อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

ประเด็นที่ 3 ตัวแบบการวิจัยและแนวคิดทฤษฎีการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น การสังเคราะห์ครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นและแนวคิดทฤษฎีของการศึกษาบริบทเครือข่ายโซ่อุปทาน และการวิเคราะห์ประเด็นทางธุรกิจชุมชนท้องถิ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องบูรณาการแนวคิดทฤษฎีโซ่อุปทาน โซ่คุณค่า ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการธุรกิจด้านการตลาด ด้านการผลิต และด้านการเงิน และสภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน สอดคล้องกับการศึกษาการจัดการอย่างยั่งยืนในโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในต่างประเทศ โดย Barua, Rahman, and Barua (2021) ที่ศึกษาตลอดโซ่อุปทานสินค้าเกษตรโดยบูรณาการศาสตร์แนวคิดความยั่งยืน การวิเคราะห์แผนที่โซ่คุณค่า (Value Chain Mapping) และ SWOT Analysis ถือเป็นการยืนยันตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่นที่จำเป็นต้องบูรณาการแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ สอดคล้องกับนโยบายและประกาศด้านการบริหารและ

จัดการทุนวิจัยที่ระบุให้ต้องมีการวิเคราะห์เครือข่ายโซ่อุปทานเป็นฐานเริ่มต้นของงานวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับสู่การเป็นโซ่คุณค่าใหม่ (ระบบข้อมูลสารสนเทศวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2564)

แนวทางการวิจัยในอนาคตควรพิจารณาประยุกต์และบูรณาการแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในการพัฒนาสมาชิกโซ่อุปทานในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของคนเพิ่มมากขึ้น ที่ผ่านมามีบทสัมภาษณ์ความวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษาประเด็นด้านนวัตกรรม เทคโนโลยี ข้อมูลสารสนเทศ เกษตรอินทรีย์ และเกษตรอัจฉริยะ อาจเนื่องมาจากงานวิจัยในด้านนี้ไม่ได้ถูกเผยแพร่เป็นบทความวิจัย หรือเป็นการศึกษาเฉพาะส่วนไม่ได้ครอบคลุมตลอดโซ่อุปทาน จึงไม่ได้กำหนดคำว่าโซ่อุปทานหรือโซ่คุณค่าเป็นคำสำคัญ โดยแนวทางการวิจัยในอนาคตสอดคล้องการสังเคราะห์งานวิจัยไม่ผลของไทย ของสุวรรณ ประณีตวาทกุล และคณะ (2565) พบการวิจัย 2,660 โครงการ ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2551 – 2562 มุ่งเน้นที่องค์ความรู้ใหม่ และเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้แก่เกษตรกรชาวสวนไม้ผลซึ่งเป็นสมาชิกต้นน้ำโซ่อุปทาน นอกจากนี้ การศึกษาโดย ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ (2560) กล่าวถึงกลยุทธ์การจัดการโลจิสติกส์และการพัฒนาบุคลากรต้องถูกพิจารณาอย่างเป็นระบบ จากองค์รวม (Holistic approach) สัมพันธ์กับการประยุกต์ศาสตร์หลายด้านเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับระดับยุทธศาสตร์ (Strategic level) จนถึงระดับปฏิบัติการ (Operational) มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรทุกระดับให้มีศักยภาพรองรับความท้าทายในอนาคตได้อย่างทันเวลา ส่งผลให้เกิดความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร รวมถึงการศึกษาโดย Phukrongpet, Daovisan, and Satsanasupint (2022) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงจากชุมชนไปสู่วิสาหกิจจำเป็นต้องอาศัยการสร้างสรรค์ กล้าเสี่ยง และการจัดการนวัตกรรม โดยพฤติกรรมเชิงนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนเกิดจากความตั้งใจ ความคิด การกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริการ ความร่วมมือ การแข่งขันและเทคโนโลยี

การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้แสดงสถานะการวิจัย และตัวแบบการวิจัยด้านโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในชุมชนท้องถิ่น จากบทความวิจัยในฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย ด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งโดยเฉพาะทางวิชาการที่มุ่งเน้นการบูรณาการศาสตร์ ทำให้ผู้สนใจศึกษาวิจัยได้ทราบขอบเขต ระเบียบวิธีการวิจัย และแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา เห็นถึงช่องว่างโจทย์ปัญหาของการวิจัยในมิติขอบเขตที่ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในโซ่อุปทาน วิธีการวิจัยที่ควรเน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิกโซ่อุปทานและผู้เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น แนวคิดทฤษฎีในการส่งเสริมด้านนวัตกรรม เทคโนโลยี และบุคลากร รวมถึงสามารถนำตัวแบบการวิจัยที่นำเสนอเป็นแนวทางและประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อพัฒนาโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าในบริบทชุมชนท้องถิ่นได้ตรงเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติและนโยบายภาครัฐ ทั้งนี้ งานวิจัยในอนาคตสามารถศึกษาวิเคราะห์อภิธานด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Meta-analysis) โดยการเปรียบเทียบกับการศึกษาในต่างประเทศบนฐานข้อมูลอื่นเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดผลการศึกษาย่อยองค์ความรู้การวิจัยโซ่อุปทานและโซ่คุณค่าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2565, 14, สิงหาคม). รายงานข้อมูลสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. เข้าถึงได้จาก <https://www.moac.go.th/site-home>.
- กัลยา สว่างคง และเพ็ญพิสุทธิ์ สีภาแก้ว. (2565). การสังเคราะห์บทความวิจัยด้านภาษาจีนและการท่องเที่ยว ในฐานข้อมูล ThaiJo. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(6), 205-218.
- จำเนียร จวงตระกูล และนวัสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์. (2562). การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย*, 2(2), 1-14.
- จินตนา กาญจนวิสุทธิ. (2563). *ธุรกิจชุมชน: เส้นทางพัฒนาอาชีพ และการวิจัยในชุมชน*. กรุงเทพฯ : มีนเซอร์วิส ซัพพลาย.
- ไชยยศ ไชยมั่นคง และมยุขพันธ์ ไชยมั่นคง. (2557). *การจัดการซัพพลายเชนและช่องทางการตลาด*. กรุงเทพฯ : วิชั่น พรีเมส.
- ชมพูนุท ศรีพงษ์ และคณะ. (2564). การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าวิสาหกิจชุมชนทำขนมต้นแบบ (ทองม้วน-ทองพับ) จังหวัดยะลา. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 27(1), 24-40.
- ธันยมัย เจียรกุล. (2557). ปัญหาและแนวทางการปรับตัวของ OTOP เพื่อพร้อมรับการเปิด AEC. *วารสารนักบริหาร*, 34(1), 177-191.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). *การวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis)*. กรุงเทพฯ : นิชินแอตเวอร์ไทซิงกรุ๊ป.
- นิติบดี สุขเจริญ และวิญญู อยู่นิล. (2557). การวิเคราะห์อภิมาน และการสังเคราะห์อภิมาน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 8(3), 43-55.
- นันทยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2551). *คิดกลยุทธ์ด้วย SWOT. พิมพ์ครั้งที่ 7 (ปรับปรุงครั้งที่ 2)*. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นันทวัน หัตถมาศ และคณะ. (2563). สายโซ่อุปทานของผักหวานป่าในจังหวัดกาญจนบุรี. *แก่นเกษตร*, 48(5), 1134-1141.
- ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์. (2560). กลยุทธ์การจัดการโลจิสติกส์และการพัฒนาบุคลากร. *วารสารวิชาการ RMUTT Global Business and Economics Review*, 12(1), 89-98.
- ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ และจรีพร ศรีทอง. (2560). การส่งเสริมการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน : กรณีศึกษา ผลิตภัณฑ์โอท็อป จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 7(2), 190-201.
- พฤติยาพร มณีรัตน์ และเกศศิริ เจริญวิศาล. (2565). โมเดลห่วงโซ่คุณค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่นสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(3), 813-825.

- รดาสา เนตรแสงสี. (2565). รูปแบบการพัฒนาความสามารถและความร่วมมือด้านซัพพลายเชนเพื่อสร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันของเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดในเขตพื้นที่จังหวัดเลย. *วารสารวิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน*, 8(2), 112-125.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2556). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสรรค์สร้าง*. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2553). *โครงการศึกษาแนวทางการจัดการห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์ของสินค้าเกษตร*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- สัญญา เคนภูมิ. (2562). หลักการและแนวทางการสังเคราะห์งานวิชาการ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 3(2), 89-106.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา)*. เข้าถึงได้จาก http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2023/06/NS_PlanOct2018.pdf
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (ม.ป.ป.). *วิสาหกิจชุมชนน่ารู้*. เข้าถึงได้จาก <http://www.sceb.doae.go.th/Ssceb2.htm>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2566). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. เข้าถึงได้จาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *เศรษฐกิจไทยไตรมาสที่สี่ ทั้งปี 2565 และแนวโน้มปี 2566*. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13581
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *รายงานสรุปผลการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ประจำปี 2565* เข้าถึงได้จาก http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2023/03/NS-Book-for-Web_final_210366.pdf.
- สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลภูมิปัญญา OTOP*. เข้าถึงได้จาก <https://otop.cdd.go.th/#>
- สุวรรณา ประณีตวาทกุล และคณะ. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านไม้ผลของประเทศไทย. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 39(1), 163-185.
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). (2565). *นโยบายด้านการบริหารและจัดการทุน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.nxpo.or.th/A/นโยบายด้านการบริหารและ/>
- ระบบข้อมูลสารสนเทศวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2564). *ประกาศหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่ 14/2564*. เข้าถึงได้จาก <https://nriis.go.th/FileUpload/AttatchFile/News/256405052057530394699.pdf>.

- Anderson, W. (2018). Linkages between tourism and agriculture for inclusive development in Tanzania: A value chain perspective. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 1(2), 168-184.
- Barua, P., Rahman, S.H. and Barua, M. (2021). Sustainable management of agriculture products value chain in responses to climate change for South-Eastern coast of Bangladesh. *Modern Supply Chain Research and Applications*, 3(2), 98-126.
- Bozarth, C. C, and Handfield, R. B. (2016). *Introduction to Operations and Supply Chain Management*. (4th ed). Malaysia : Pearson.
- Chopra, S. (2019). *Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation*. (7th ed). New Jersey : Pearson.
- Heizer, J., Render, B. and Munson, C. (2017). *Principles of Operations Management Sustainability and Supply Chain Management*. (10th ed). Malaysia: Pearson.
- Hsieh H-F. and Shannon S.E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Jakkrit, C., and Dachanee, E. (2018). Analyzing Research Gap on Community Based Tourism in Thailand. *Damrong Journal of the Faculty of Archaeology Silpakorn University*. 17(1), 175-204.
- Kotler, P. and Armstrong, G. (2017). *Principles of Marketing*. (17th ed). Pearson.
- Phukrongpet, P., Daovisan, H. and Satsanasupint, P. (2022). What drives an innovative behaviour of sustainable community-based enterprises? Insights from a qualitative case study. *International Journal of Innovation Science*, 14(1), 79-96.
- Porter, M. E. (1985). *The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York : Free Press.
- Supply Chain Council. (2012). *Supply Chain Operations Reference Model Revision 11.0*. United States of America : Supply Chain Council.

เอกสารอ้างอิง เพิ่มเติม 155 บทความ

